

ВІДГУК
офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора,
професора кафедри права та публічного управління
Сумського державного педагогічного університету
імені А. С. Макаренка
Кучука Андрія Миколайовича
на дисертацію

Лисенка Ярослава Олександровича на тему «Теоретико-правове
дослідження забезпечення державної політики у сфері прав людини»,
представлену на здобуття ступеня доктора філософії галузі знань 08
«Право» зі спеціальності 081 «Право»

Ступінь актуальності обраної теми. Тема дослідження є надзвичайно актуальною, оскільки державна політика у сфері людських прав набуває особливої значущості в умовах сучасних суспільно-політичних викликів. Ключову роль у формуванні та функціонуванні системи забезпечення людських прав відіграє Конституція України, яка визначає основні засади та цінності, на яких ґрунтується державна політика у сфері захисту прав та свобод людини.

Актуальність теми зумовлена, зокрема, триваючою збройною агресією проти України, порушеннями прав людини в умовах воєнного стану, особливо на тимчасово окупованих територіях, а також потреба у забезпеченні належного правового захисту як військовослужбовців, так і цивільного населення.

Додатково актуалізують проблему процеси європейської інтеграції, що передбачають гармонізацію національного законодавства зі стандартами Європейського Союзу, підвищення ефективності діяльності органів державної влади та вдосконалення механізмів міжінституційної взаємодії у сфері захисту людських прав.

Особливої уваги потребує оцінка ефективності системи інституцій, діяльність яких спрямована на реалізацію державної політики у сфері людських прав, зокрема Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, органів виконавчої влади, судових органів і органів правопорядку, а

також інститутів громадянського суспільства. Аналіз їх діяльності є ключовим для виявлення наявних прогалин, удосконалення захисту людських прав та підвищення рівня реалізації державної політики у цій сфері в умовах сучасних викликів.

Попри значний внесок науковців у вивчення проблематики прав і свобод людини, більшість досліджень зосереджується переважно на питаннях правових гарантій, механізмах судового чи міжнародного захисту, тоді як системне забезпечення державної політики у цій сфері залишається менш розробленим напрямом у сучасній українській правовій науці.

Отже, є всі підстави стверджувати, що дисертаційне дослідження Лисенка Я. О. на тему «Теоретико-правове дослідження забезпечення державної політики у сфері прав людини» є актуальним.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в межах науково-дослідної теми кафедри теорії та історії держави і права юридичного факультету Вищого навчального закладу «Університет економіки та права «КРОК»: «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення прав людини та дитини в умовах розбудови правової, демократичної, соціально орієнтованої держави з широко розгалуженими інститутами громадянського суспільства» (номер державної реєстрації: 0118U001384).

Результати дослідження мають безпосередній зв'язок із навчальною діяльністю юридичного факультету та можуть бути використані при підготовці й оновленні навчальних планів і програм, зокрема в дисциплінах конституційного права, теорії держави та права та суміжних курсах. Такий підхід забезпечує інтеграцію сучасних практик і положень Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021, у навчальний процес, що дозволяє студентам здобувати знання на основі актуальних нормативних документів та реальних практик їх застосування.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

У результаті аналізу змісту наукових публікацій та дисертаційного дослідження Я.О. Лисенка можна зробити висновок про те, що наукові висновки та практичні рекомендації, сформульовані дисертантом, є аргументованими та обґрунтованими, носять достовірний характер. Цьому посприяла структура дисертації, яка обумовлена прагненням автора логічно та послідовно висвітлити наявний матеріал дослідження.

Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, поділених на дев'ять підрозділів, висновків, а також списку використаних джерел.

Обґрунтованість, достовірність та аргументованість положень і висновків, сформульованих у дисертаційній роботі, доводиться використанням джерельної бази, що охоплює праці вітчизняних і зарубіжних авторів (241 найменування), які були критично опрацьовані і систематизовані автором.

Ознайомлення зі змістом дисертаційного дослідження здобувача дає підстави стверджувати, що поставлена у вступі мета досягнута, а всі окреслені завдання успішно виконані.

Про рівень досягнення мети і виконання завдань свідчить використання сукупності ґносеологічних засобів. Правильним є використання дисертантом зокрема системно-структурного підходу, що дозволив дослідити взаємодію елементів правового механізму реалізації політики держави у сфері людських прав. Цей підхід дозволив встановити функціональні зв'язки уряду з органами Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, судовою системою, системою органів правопорядку та визначити їх місце у формуванні та реалізації політики.

Порівняльно-правовий метод застосовувався протягом усього дослідження, зокрема для виявлення загальних труднощів у конкретних органах та вивчення того, як питання людських прав було розглянуто на міжнародному рівні, що допомогло виявити спільність та відмінність в

інституційних моделях, інструментах контролю, практиках залучення громадськості та оцінити потенціал їх використання в Україні.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в дослідженні впливу суб'єктів державної політики у сфері забезпечення людських прав на стан їх забезпечення з огляду на затверджену 24 березня 2021 року Указом Президента 119/2021 «Національну стратегію у сфері прав людини» та інших нормативно-правових актів.

Результати дослідження відображено у таких теоретичних та практичних положеннях:

вперше:

- здійснено структурно-функціональний аналіз державної політики у сфері людських прав з урахуванням інституційного, нормативного та процедурного виміру, що дало змогу виокремити її специфіку в умовах трансформаційного розвитку національної правової системи;

- комплексно, в контексті забезпечення державної політики у сфері людських прав, вивчено діяльність організацій та інституцій, які безпосередньо, щоденно в межах своєї компетенції впроваджують окремі елементи політики у сфері людських прав, досліджено їх вплив на формування державної політики у сфері людських прав у цілому.

Удосконалено:

- підходи до класифікації та оцінки національних механізмів реалізації державної політики у сфері людських прав шляхом їх систематизації за критеріями інституційної спроможності, нормативного забезпечення, функціональної ефективності та відповідності міжнародним стандартам;

- підходи щодо більш чіткої та структурованої оцінки дієвості існуючих інструментів захисту людських прав та ідентифікації проблемних зон у національній системі;

- теоретико-методологічні засади аналізу державної політики у сфері людських прав через інтеграцію міждисциплінарного підходу, що поєднує юридичні, політико-правові та інституційні аспекти, з урахуванням сучасних

викликів, зокрема збройного конфлікту, посилення цифрового впливу на реалізацію прав і свобод, а також потреби гармонізації з правом Європейського Союзу.

Подальшого розвитку набули положення щодо:

- обґрунтування ролі Уповноваженого Верховної Ради з прав людини у контексті забезпечення системності й моніторингу державної політики;
- класифікацій недоліків у діяльності судової системи та системи органів правопорядку з погляду їх впливу на реалізацію людських прав;
- підходів до аналізу міжнародного досвіду у площині можливостей адаптації найкращих практик в українських реаліях;
- концепцій розширення функціоналу національних правозахисних інституцій через запровадження спеціалізованих омбудсменів;
- підходів до оцінювання ефективності державної політики у сфері людських прав через систему чітко визначених індикаторів та правозахисного моніторингу.

Загалом положення, висновки та рекомендації, сформульовані автором дисертації, відзначаються науковою новизною, а отримані результати мають як теоретичне, так і практичне значення.

Теоретичне та практичне значення результатів дисертаційного дослідження.

Ознайомлення зі змістом дисертації та науковими публікаціями дає підстави стверджувати про достатній рівень компетентності дисертанта з ключових питань обраної теми, а також про обґрунтованість підходів до визначення мети, завдань, об'єкта, предмета, методів і структури роботи.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що висновки та пропозиції дисертації можуть бути використані у таких сферах:

- *правотворчості* – для гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами, зокрема з практикою Європейського суду з прав

людини, а також у процесі розроблення та реалізації державних стратегій, національних планів дій і проведення інституційних реформ;

– *правозастосовчої діяльності* – запропоновані підходи до системного аналізу діяльності судової влади, органів правопорядку, а також механізмів участі громадянського суспільства можуть бути використані при оцінці ефективності правозахисної політики, впровадженні правозахисного моніторингу, удосконаленні процедур забезпечення доступу до правосуддя;

– *науково-дослідній* – для проведення досліджень щодо реалізації державної політики у сфері забезпечення людських прав та оцінки ефективності їх захисту;

– *навчальній* – в освітньому процесі юридичних факультетів та інших закладів вищої освіти під час вивчення дисциплін із загальної теорії права, конституційного права, міжнародного права та прав людини, а також для підготовки підручників і навчально-методичних посібників, підготовці програм підвищення кваліфікації державних службовців, суддів, представників органів місцевого самоврядування;

– *практичній діяльності інститутів громадянського суспільства та державних органів* – результати дослідження також можуть бути корисними для діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Національної поліції України, НАБУ, СБУ, прокуратури, органів місцевої влади, громадських правозахисних організацій, медіа – як інструмент аналітичної оцінки стану забезпечення людських прав та формування обґрунтованих рекомендацій для покращення ситуації у цій сфері.

Повнота викладу результатів дисертаційного дослідження та наукових положень в опублікованих працях здобувача.

Повнота викладення наукових результатів дисертації підтверджується тим, що основні результати дисертації, висновки та пропозиції знайшли відображення у десяти наукових працях. З них шість статей опубліковано у наукових періодичних виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз (дві з них виконані у співавторстві, при цьому автору

належить 50% внеску). Крім того, чотири публікації засвідчують апробацію матеріалів дисертації шляхом представлення тез доповідей на наукових конференціях.

Оцінка мови та стилю дисертації.

Дисертаційна робота Лисенка Я. О. на тему: «Теоретико-правове дослідження забезпечення державної політики у сфері прав людини» написана українською мовою. Стиль викладу дослідницьких матеріалів, наукових положень, висновків і рекомендацій відзначається логічністю, чіткістю та доступністю сприйняття.

Оформлення дисертації відповідає вимогам, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40.

Вимоги академічної доброчесності.

Дисертація Ярослава Лисенка містить результати власних досліджень. У роботі чітко зазначено джерела запозичених ідей, наукових концепцій та положень, наведено відповідні посилання на авторів і використані джерела, а самі положення належно аргументовані в рамках авторського аналізу.

Дискусійні положення та зауваження.

Позитивно оцінюючи наукове та практичне значення результатів наукового дослідження Я. О. Лисенка, вважаємо доцільним висловити свої міркування щодо окремих дискусійних моментів.

1. Аналіз тексту роботи (с. 143, 144, 146, 152, 153) показує, що автор посилається на дані соціологічних досліджень для оцінки рівня довіри до судів, ефективності роботи органів правопорядку, діяльності правозахисних інституцій та медіа. Водночас у вступі роботи зазначено, що власні емпіричні опитування автором не проводилися. Така невідповідність між використанням емпіричних даних і відсутністю власного дослідження потребує під час захисту обґрунтованого пояснення на яких принципах відбиралися соціологічні джерела та як їх результати використовуються для досягнення поставленої у роботі мети.

2. У роботі серед наукових завдань автором визначено необхідність аналізу міжнародного досвіду захисту людських прав на прикладі окремих країн. Ознайомлення із роботою свідчить, що автор аналізує досвід Німеччини, Польщі, Швеції, Канади та інших країн. Водночас здійснений порівняльно-правовий аналіз охоплює надто широку та різномірну сукупність держав без належного обґрунтування критеріїв їх добору (тип правової системи, модель державної політики, рівень демократичного розвитку, історико-правові особливості тощо). На мій погляд, доцільним видається окреслити підстави відбору зазначених держав.

3. Потребує додаткової аргументації один із заявлених елементів новизни, а саме положення про те, що вперше «здійснено структурно-функціональний аналіз державної політики у сфері прав людини з урахуванням інституційного, нормативного та процедурного виміру, що дало змогу виокремити її специфіку в умовах трансформаційного розвитку національної правової системи». У цьому контексті доцільним видається конкретизувати авторську позицію, щодо того, у чому саме полягає зазначена специфіка.

Слід зазначити, що висловлені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації та не знижують наукової й практичної значущості дисертаційного дослідження Лисенка Я. О.

Загальний висновок.

Дисертація Лисенка Ярослава Олександровича на тему «Теоретико-правове дослідження забезпечення державної політики у сфері прав людини», подана на здобуття ступеня доктора філософії з галузі «Право» за спеціальністю «Право» є самостійною, цілісною та завершеною науковою працею, містить наукові висновки і рекомендації, що мають важливе теоретичне та практичне значення для правничої науки, правотворчості і правозастосування, і відповідає вимогам МОН України.

Дисертаційне дослідження, його результати та оформлення відповідають спеціальності 081 Право та вимогам Порядку підготовки

здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, а її автор – Лисенко Ярослав Олександрович – за результатами публічного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри права та
публічного управління
Сумського державного
педагогічного університету
імені А. С. Макаренка

Андрій КУЧУК

